

U Bezručů nezáří jen lampy, ale také herci

Právě v těchto dnech se o mistrovi současné české divadelní režie, a je jím bez pochyb Martin Františák, přesvědčuje brněnské Národní divadlo, kde má v pátek v jeho nastudování premiéru Sofoklův Král Oidipus. Poslední Františákovou ostravskou inscenací „v úvazku“ je další jeho brilantní kousek – Petrolejové lampy Jaroslava Havlíčka v Divadle Petra Bezruče.

Čtenářsky takřka zapomenutý román jilemnického rodáka, psychologizujícího realisty, nenápadného soupeřníka Karla Čapka, znovu objevil Juraj Herz, jehož film (Janžurová, Čepek, Plichtová, Steimarová, Rosůlková, Sklenčka, ale i Černoch, Laufer) z roku 1971 byl ozvěnou československé nové vlny 60. let a statečně vzdoroval normalizaci.

V novém století se zatím prosadily dvě adaptace: Herz režíroval svou v Divadle Na Jezerce, kde jako mnoho dalších inscenací vykročila z mantinelů tzv. měšťánského divadla, kterým nuselskou scénu nálepkují recenzenti neschopní komparace. Martin Velíšek s Ivanem Rajmontem se prosadili v Divadle desetiletí, tedy Klicperově v Hradci Králové. Jejich dynamičtější a sevřenější libreto použil k inscenování také Františák v Ostravě. Velkou chválu sklidila jeho práce na listopadovém Ostravaru. A porota Festivalu divadel Moravy a Slezska v Českém Těšíně představitelům hlavních rolí Sylvii Krupanské a Lukáši Melníkovi určila ceny za nejlepší herecké výkony.

Zejména Krupanská v roli statečné a trpělivé Štěpánky Kiliánové jako by po mateřské přestávce ještě zpřesnila spektrum výrazného herectví a od únorové premiéry se její výkon řadí k nejlepším, které jsme v končícím roce 2014 na českých scénách viděli. Totéž platí o Melníkovi. Jeho Pavel Malina v plasticitě portrétu životně zkrachovalého C & K důstojníka postiženého nejprve dluhy, a potom galantní chorobou, překonává místy i filmového Petra Čepka.

Františák umí vystavět přesné typy a jejich charaktery. To prokázal už ve zlínské Maryše se dvěma nominacemi na Thálii (Petra Hřebíčková ji za titulní roli získala a Dušan Sitek). V Lampách září i všichni ostatní: Kateřina Krejčí a Norbert Lichý v rolích Štěpčiniých rodičů, Karel Čepek a Dušan Urban jako Pavlův otec a bratr, Markéta Haroková coby nešťastná Karla. Petrolejové lampy se staly evergreenem českých a moravských scén. Troufnout si na ně může ale vždy jenom divadlo, které má velký herecký potenciál. Ostravští Bezručí k nim patří.

Jiří P. Kříž / Novinky.cz / 12. ledna 2015 / Hodnocení 95%

Jejich syrový příběh

Martin Františák se po vynikající Její pastorkyni (NDM) vrátil k silné ženské hrdince na „šikmé ploše“. Příběh Havlíčkových Petrolejových lamp neprošel žádnou radikální úpravou ani aktualizací. Přes spojení některých menších postav a nevyřčení vybraných reálií, zůstává chronologický průběh událostí i výklad postav velmi blízký románové předloze.

Podkrkonošská rodačka Štěpka Kiliánová (Sylvie Krupanská) je v maloměstské Jilemnici neuchopitelným živlem. Nestydí se říct pravdu nahlas, nebojí se být výstřední, svá a jít proti konvencím. Okolí to příliš nekvituje. Františák ráznost knižní Štěpánky nahrazuje jemnou ženskostí, s níž se sice obětuje pro bratrance a později manžela Pavla (Lukáš Melník), ale nedá se zaměnit se slabostí. Štěpka se rozhodne pro vdavky s plným vědomím Pavlových pohnutek a trpělivě nese i následky. Zatímco charakter hlavní hrdinky se pohybuje v intencích předlohy, výklad postavy Pavla Maliny inscenace dořikává. Na knihou implikovanou otázku, jestli to není jenom vypočítavý „hajzlík“, odpovídá velmi jasně (nejen) dialogem již zemřelého Kiliána, otce Štěpky a právě Pavla. Ten dokládá, že režisér vidí Malinu jako člověka hrdého, leč zoufalého. Ví, že umírá, ale nechce, nemůže být na smrt sám.

Ze dvou hlavních hereckých představitelů jako výraznější působí Melník. S každým dalším obrazem se prohlubuje postup jeho syfilidy. Zpočátku poměrně nenápadně jenom více a více napadá na jednu nohu, v druhé polovině inscenace už chátrá rychleji až k plné paralýze. Omezující se pohyblivost kontrastuje se snahou udržet pevný, vzpřímený, vojenský postoj až do samého konce. Malinova řeč je často příliš hlasitá, tvrdá, trochu hartusivá. Melník každým pohybem těla, každým nádechem staví nezlomného muže, jenž si stojí také za temnou minulostí. Vášnivě se řítí i do hrobu. Krupanská naproti tomu pracuje subtilněji, nicméně v dopadu na diváka za Melníkem nijak nezaostává. Psychologické rozpoložení naznačuje především tónem hlasu. Vždy zní bezprostředně, z počátku také bezelstně. S gradací Pavlovy choroby se stává zatvrzelejší. Končí jako lhostejná komentátorka svého života.

Po první polovině vypadala inscenace jako průměrné ostravské (tzn. celorepublikově nadprůměrné) dílo – originálně režijně vystavěné a herecky brilantní. Druhá část ovšem přinesla prudký zlom. Chvilé, kdy Štěpka přivádí již značně nemohoucího a neovládajícího se Pavla na rodinnou oslavu, je jako seknutí mečem. Utne ironický nadhled postav i diváka a odhalí dvě bezmocné bytosti. Zcela a bez příkras.

Jiřina Hofmanová / zpravodaj festivalu Ost-ra-var č. 5 / 30. listopadu 2014

Petrolejové lampy ochromily Ostravu

Divadlo Petra Bezruče v Ostravě má v programu Petrolejových lamp napsáno, že se jedná o paralyzující thriller o chorobách venerických. Ano - i tak se to dá říci. Paralyzující to opravdu bylo. Ve scénách, které měly vyplivnout bolest, stesk a hroživou tíseň, jsem občas musela až lapat po dechu.

Režisér Martin Františák si rozhodně nedělal z diváka loutku, ba naopak. Petrolejové lampy měly jak poutavý příběh, tak i rychlý spád. Možná si tehdy ani Jaroslav Havlíček neuvědomil, jak mocnou za sebou zanechá stopu. Lampy se hrají pořád, v několika desítkách repríz, a divákům se to stále líbí. Ale proč? Vždyť to není ani komedie, která v posledních letech zaujímá místo v divákově srdci. Je to příběh plný bolesti, touhy po něčem zdánlivě nedosažitelném, příběh, který zkoumá všelijaká zákoutí lidského vědomí i podvědomí.

Začíná to však zcela nevinně. Ne moc hezká Štěpánka (Sylvie Krupanská) má za sebou svá nejlepší léta. Mladší už nebude, krásnější taky ne, ale přesto převelice touží po veliké lásce. K její smůle si však nakonec vybere svého bratrance Pavla (Lukáš Melník), kterému jde očividně jen o její peníze. Možná ale taky ne. Třeba jen chce zachránit chátrající rodinný statek, na jehož zadlužení se značně podílel. Ale jaká to je pravděpodobnost? Namyšlený, nevychovaný a odporný jak tělem, tak duší.

Žijí spolu, ale přesto spolu nejsou. I tak by se dalo vysvětlit, proč Štěpka tak moc touží po dítěti, které jí Pavel není schopen dát. Zjišťuje, že si její muž nepřivezl z války jen špatné vzpomínky, ale také syfilis. Jeho zdravotní stav se nadále zhoršuje, až do takových krajností, že je Štěpka pod tíhou celého světa donucena Pavla nechat odvézt do ústavu, kde nakonec také umírá.

V ostravské inscenaci je potřeba vyzdvihnout několik výrazných osobností. Mimo výborné a osobnostně zářící Sylvie Krupanské se na jevišti cítil jako doma Karel Čepek (hraje Pavlova otce Jana Malinu), jehož charismatický hlasový projev omámil snad každého v sále. Norbert Lichý (role otce Štěpánky) exceluje svou nevšední vizáží, výborný je také Jiří Müller v roli skákavého machoně.

Názor informuji.cz: 100%

Zuzana Špringlová / Informuji.cz / 20. října 2014

Paralyzující Petrolejové lampy u Bezručů

Jaroslav Havlíček, jeden ze skvělých českých spisovatelů, který dokázal přesně, chladnokrevně a s nadhledem popsat duševní stavy svých románových postav postihnutých tragickým osudem. Jeden z jeho nejslavnějších románů, *Petrolejové lampy*, byl v sedmdesátých letech zfilmován Jurajem Herzem. V hlavních rolích se tehdy představila Iva Janžurová a Petr Čepek. Na divadelní prkna ostravského Divadla Petra Bezruče jej přenesl režisér Martin Františák. Sloužila mu dramaturgie Martina Velíška a Ivana Rajmonta.

Štěpka byla radostná, milá, avšak trochu prostá a ne příliš hezká. Už se nechtěla prát s klukama. Chtěla se vdát. Mít děťátko. A najednou, k nevíře ostatních, se zdá, že se jí tento sen vyplní. Pavel si ji chce vzít. Miluje ji? Možná ne tak moc. Ale slibuje, že bude váženou statkářkou! A děťátko? Co vše může pokazit manželství? Martin Františák inscenoval *Petrolejové lampy* podle románu. Nesnažil se o žádnou aktualizaci, což je v tomto případě jen ku prospěchu. Scéna, kterou vytvořil Marek Cpin, je velice jednoduchá, holé stěny a rámy dveří. Po stranách se nachází jen nezbytný nábytek a samozřejmě petrolejové svítílny. Dominantou je šikmé jeviště, po kterém se čas od času rozkutálí malé kuličky představující škvory.

Začátek je víceméně radostný. Slibuje nové začátky. Obraz maloměstského života, kde nechybí pouštění balónů, večerní divadlo, jarní procházky a dokonce jsou přítomni i čerti. Je až neuvěřitelné, kolik vjemů a hlavně herců se podařilo vměstnat na malé jeviště a i přesto nepůsobí přeplněně. Po přestávce začíná příběh gradovat. U Pavla se totiž začíná projevovat jeho nemoc, syfilis. Situace, ať tragické či šťastné, velmi dobře prohlubuje sugestivní hudba.

Sylvie Krupanská v roli Štěpky Kyliánové opravdu září (dle mého názoru jí sedí daleko víc než jiné komičtější role). U Štěpky je velmi patrný vývoj postavy. Nejdříve byla bezstarostná a šťastná, avšak po boku Pavla, jehož nemoc stále postupuje, se z ní stává žena, která se musí starat nejen o manžela, ale také o grunt. Zároveň však stále nechápe, co se to s jejím manželem děje a hlavně proč s ní nechce být i intimně, když už se tedy vzali, a proč jí nechce dát to vytoužené miminko. Exceluje také Lukáš Melník jako Pavel. Skvěle si poradil s tím, jak ztvárnit člověka postiženého touto nemocí, kterému přestávají sloužit nohy, dostavuje se paralýza a rozpad osobnosti. Zde je také dobře vidět posun od odměřeného důstojníka k bláznovi, o jehož nemoci nemá do poslední chvíle nikdo tušení.

Výtečné je celé obsazení přes Štěpčiny rodiče až po městského blázna. Dovolím si také zmínit, že v této inscenaci hostuje Karel Čepek, člen Těšínského divadla a bratr Petra Čepka, Pavla z Herzova filmu. Karla Čepka můžeme vidět v roli Pavlova otce Jana Maliny. *Petrolejové lampy*, jedna z inscenací, které byste si neměli rozhodně nechat ujít. Ať už jako milovník divadla, nebo pro oživení povinné školní četby. Rozhodně stojí za to.

Veronika Svobodová / Generace21.cz / 14. března 2014

Chvála svitu Petrolejových lamp!

Jest nesmírně potěšitelné, když se v divadelně značně neradostných časech, kdy brutálně se setmělo nad ústeckým Činoherním Studiem, rozpadající se správní rada hrozí destabilizací Klicperova divadla v Hradci Králové, a řada dalších divadelních subjektů bojuje o důstojnou existenci, posmutnělý divák setká s inscenací, jež je jednoduše krásná. Nejnovější přírůstek do aktuální dramaturgie ostravského Divadla Petra Bezruče k těmto vzácným zázrakům bezesporu patří. Místní Petrolejové lampy v režii Martina Františáka, jsou světlem, zahánějícím temnotu, jež si uzurpuje zem. Jevištní adaptace Havlíčkova prozaického opusu magnum, vplula na bezručovské jeviště ve formě, jíž sluší superlativy.

Františák režíruje baladu z přelomu dvou století s obvyklou intenzivní empatií pro osudová dramata, i jistotou protřelého karetního mistra, jenž si je dobře vědom, že ve svých pěstěných pazourech třímá ty nejsilnější trumfy. Román Jaroslava Havlíčka byl v důsledné dramatinizaci Martina Velíška a Ivana Rajmonta, jež byla původně připravena pro Rajmontovu úspěšnou inscenaci v Klicperově divadle (premiéra 22. 9. 2006, derniéra 2013, 110 repríz, pozn. aut.), kongeniálně transformován do podoby strhujícího dramatu, jež zcela naplňuje komplexní potřeby moderního divadla.

Výprava pravidelného Františákovy spolupracovníka Marka Cpina (v poslední době např. dobově i tematicky spřízněný Advent podle Marie Glazarové v Jihočeském divadle, poz. aut), v kostýmech i scénografii přesně evokuje přelom 19. a 20. století, naštěstí však beze stopy iritující přílišné popisnosti. Rakousko-uherská nostalgie klobouků, licousů a rób si v inscenaci podává štafetu s narůstající hektičností nového století, kdy tajuplné světlo titulní propriety hrozí brzy vystřídat sterilní produkce Goebelova a Edisonova vynálezu. Ve výtvarné Cpinově koncepci je důraz kladen především na atmosféru a detail, opomenuty ovšem nejsou ani spirituální a spiritistické podtexty Havlíčkova díla. Jevištní obrazivost navíc přehledně a dynamicky člení tok jevištního času tak, aby nedocházelo k divákově nežádoucí dezorientaci v ději. Pro Františákovu režijní tvorbu jsou pak typicky akcentovány momenty rituální, zde především navzájem na první pohled kontrastní, ve významu však dokonale spřízněné, scény pohřbů a svatby. Důkazem pečlivé prokomponovanosti dramaturgicko-režijní koncepce s vizuálem inscenačního projektu budiž dva zdánlivé detaily – scéna s balónem, jenž odnáší Štěpčiny iluze a přání, a přímá citace legendárního Munchova obrazu Výkřik, ve scénách, kdy choroba Pavla Maliny naplno bere otěže do svých roztřesených pracek. Stejně dokonale pak do pekelně promazaného soukolí Petrolejových lamp zapadá scénická hudba Nikose Engonidise, coby další ze stavebních kamenů nezpochybnitelného úspěchu uměleckých snah o plnokrevné jevištní oživení Havlíčkem brilantně narýsovaného mikrokosmu, v němž o sebe se drsně drou fikční prostory podkrkonošské Jilemnice a Vejrychovského gruntu.

Evidentní urputné snahy realizačního týmu ostravské inscenace Petrolejových lamp, by ovšem nikdy nemohly dojít adekvátního naplnění bez účasti výborně připraveného, a náležitě kompaktního hereckého ansámblu. I zde je vše v naprostém pořádku, a přítomní členové hereckého souboru Divadla Petra Bezruče vespolnou jevištní součinností opět rázně dokazují, že patří k nejužší středoevropské špičce. Po poněkud rozpačitém hereckém výkonu v titulní roli Krále Leara se do parádní herecké formy opět dostává Norbert Lichý, jenž obdařil postavu starého Kiliána přesnou kombinací maloměstského furiantství, opatrně skrývané lásky manžela i otce, i sílícího strachu z blížící se smrti. Velmi dobrým protipolém Lichého variace na téma lev za zenitem, je skepsí uondané stáří starého Maliny v sugestivní interpretaci hostujícího Karla Čepka, jenž svou jevištní přítomností zároveň vytváří neokázale dojemnou připomínku nejen slavné filmové adaptace Juraje Herze, v níž v roli Pavla Maliny exceloval jeho starší bratr, ale především odkaz k počátkům profesionální herecké kariéry Petra Čepka, které jsou neodmyslitelně

spojeny právě s Divadlem Petra Bezruče. Kde jeden z bratrů svou koketérii s jevištěm začínal, druhý se pomalu loučí, a to s grácií, již třeba jest se klanět. V hereckých partech matek Kiliánové a Traklové se svým vysokým standardem prezentují Kateřina Krejčí a Marcela Čapková, vedle nichž se neztrácí ani místní omladina, zejména pak Ondřeji Brettovi lze bez problémů uvěřit maloměšťáckého floutka i čertovské kopýtko a Josefu Jelínkovi pak problematickou existenci trpěného bastarda, jehož mnohokrát společností pochroumané sebevědomí nemůže napravit ani protekcí získaný prestižní flek.

Velkou chybou by rozhodně bylo ve výčtu inscenačních kvalit Petrolejových lamp nezmínit výkony Markéty Harokové, jež i na malém prostoru dokázala v několika ostrých konturách, navíc takřka s absencí verbálních projevů vykreslit dilema služky Karly, jež nachází se v drtivém klinči mezi dvěma nadřízenými muži, a Dušana Urbana, jenž obdařil postavu Jan Maliny ml. přesně vybalancovanou symbiózou selského rozumu a příkořimi zjištěné emocionality, jež posouvá intenzitu původně civilního bratrského konfliktu až paralele s kain-abelovskými archetypy.

Finálními aspekty, jež definitivně posouvají úroveň ostravských Petrolejových lamp z precizního řemesla do kategorie Inscenace roku, jsou rozhodně herecké výkony Sylvie Krupanské a Lukáše Melníka v ústředních partech Štěpky Kiliánové a Pavla Maliny. Krupanská je naprosto přesvědčivá v tragi-groteskním střídání poloh i postupném přerodu z v leccems naivní, přesto však emancipované městské dívky s uměleckými ambicemi v silnou ženu, jež statečně bojuje s nepříznivým osudem pomocí životního entusiasmů i sebeironie. Lukáš Melník měl v úloze syfilidou zasaženého oficíra, možná ještě těžší pozici, ztvárnění jeho charakteru je totiž na rozdíl od postavy Štěpky, kde je prostor pro interpretaci nepoměrně větší, limitováno řadou vnějších znaků, kostýmem důstojníka počínaje, přes nutnou přítomnost štramáckého kníru a průvodními znaky zákeřné pohlavní choroby konče. Melníkům Pavel Malina však rychle dává zapomenout na čepkovské stigma a stává se jasnou, sebevědomou a dokonale přesvědčivou zprávou o herci na vrcholu tvůrčích sil.

Petrolejové lampy jsou u Bezručů jednoznačným uměleckým úspěchem a inscenací, již nutno je přát dlouholetou jevištní existenci. Zaslouží si neminout. Tak bez obav račte. A mnohokrát!

Petr KlariN Klár / Divadelní noviny / 13. března 2013

Petrolejové lampy v záři divadelních světel

Když Juraj Herz natočil secesně stylizovaný film Petrolejové lampy, který je dosud živý zejména díky fenomenálnímu herectví Petra Čepka a Ivy Janžurové, připomenul tím vrcholné dílo mistra meziválečné psychologické prózy Jaroslava Havlíčka. Silné postavy a polohy, které román nabízí, si říkají i o divadelní provedení. Dramatizaci Martina Veliška a Ivana Rajmonta uvedl na jevišti Divadla Petra Bezruče jeho někdejší umělecký šéf Martin Františák, premiéra byla 4.března 2014.

Z rozsáhlého románu situovaného do podhůří Krkonoš si autoři vybrali klíčové okamžiky ze života dvou příbuzných rodin, odehrávající se na přelomu 19. a 20.století. Dramatizace neupřesňuje místo děje (mohlo by to být třeba i podhůří Beskyd) a vybírá jen postavy a situace významné pro zápletku a vývoj charakterů. Soustřeďuje se na osud Štěpánky, dcery stavitele Kiliána, která se bouří proti maloměstským konvencím, a proto dlouho nenachází ženicha. Vedle rodiny úspěšného Kiliána je tu rodina jeho švagra Maliny hospodařící na prokletém statku Vejrychovce, kterou táhne ke dnu nezdárný syn Pavel. Protnutí osudů obou zmíněných postav tvoří jádro dramatu...

Výprava Marka Cpina ukotvuje drama do zmíněného období, kostýmy a typizace postav prozrazují rakousko-uherskou monarchii, což trefně napoví císařské licousy. Postavy divákům opticky přibližuje svažující se jeviště, předscénu ohraničují petrolejové lampy a po delší době se v DPB objevuje klasická červená opona. Dobové reálie připomíná vítání prvního vlaku a oslavu nového století, kdy petrolejové lampy vytlačuje elektřina. Výrazným náladotvorným prvkem inscenace je hudba Nikose Engonidise laděná do mollové tóniny, tanga s zádumčivých melodií.

Na počátku je divák vtažen do děje v různých časových rovinách. Po rozhrnutí opony stojí vzadu na jevišti postavy jakoby připravené ke skupinovému portrétu, na předscéně vlevo kartářka vykládá Štěpce, zda a kdy se pro ni najde ženich, vpředu uprostřed si hrají dvě dívenky, Štěpka s kamarádkou. Z pozadí vystupují čerti s říkankou „Kde jsou ti páni? Na hřbitově zakopáni...“. Ostatně podobné seskupení postav uvidíme při svatbě a pohřbech, kdy je nebožtík spouštěn do propadliště. Nejprve je pohřbívána prادلena, v druhé části je pochován Štěpčin otec. První dějství sice končí svatbou, ale postavy jdou nejistým krokem a doprovází je teskná lidová píseň. Scény ze života na maloměstě se střídají se scénami ze statku, které v druhém dějství převáží.

Ústřední roli Štěpánky Kiliánové Františák svěřil Sylvii Krupanské, které ihned uvěříme silnou osobnost její hrdinky, dívčí rozdychtěnost, radost ze života, přímota a nespoutanost, s níž reguje na maloměstské pokrytectví, posléze netrpělivé i skeptické očekávání stárnoucí slečny, zklamání ze sjednaného sňatku a nakonec smíření s údělem, vůči němuž se staví čelem, neporažená a vyzrálá.

Rovnocenným partnerem je jí Lukáš Melník jako bratranec Pavel, lehkomyšlný oficír ruiniující otcovský statek, lenoch a povaleč, vypočítavec, z něhož se následkem choroby stává fyzická a psychická troska. Melník opět potvrdil šíři svých hereckých proměn a sugestivita jeho projevu je srovnatelná s filmovým Pavlem Petra Čepka. (V druhém dějství je herecky výraznější než jeho partnerka - negativní a chorobné role jsou vždy vděčnější úlohou). Ostatní herci přesně dotvářejí celek dramatu, z těch větších rolí jmenujme Norberta Lichého (Kilián), Kateřinu Krejčí (jeho žena), Karla Čepka (j.h. - v roli Maliny) a Dušana Urbana (jeho syn Jan). K nejvýraznějším, nezapomenutelným místům inscenace patří fantaskní scéna, kdy Kilián z hrobu věští temnou budoucnost svému zeti. Zažijeme tu však i odlehčení, třeba ve scéně, kde se

Alois (Josef Jelínek) dvoří Štěpce a s vášní vypráví o Marxově Kapitálu, ale po otevření se z knihy silně práší.

Zatímco Herzův film charakterizovala melodramatičnost a secesní ornament, nynější dramaturgie a zejména Františákova režie vychází ze syrově realistického ducha románu a pomocí divadelních prostředků se noří do psychologie postav, vedle reálných obrazů tu má místo fantazie, snění, noční můry i naturalistický projev. Inscenace Martina Františáka mají nezaměnitelé rysy, připomeňme tu hry Bezruč?!, Job, Nevěsta nebo Správkař. Je jimi zemitost, boj s osudem a úporné až posedlé hledání pravdy, smyslu a naplnění života. Totéž lze říct o inscenaci Petrolejových lamp.

Milan Líčka / Ostravablog.cz / 9. března 2013

Petrolejové lampy jsou skvělá podívaná. Krupanská i Melník září v životních rolích

Novou inscenaci Petrolejové lampy podle stejnojmenného románu nedoceněného génia Jaroslava Havlíčka představilo v páteční premiéře Divadlo Petra Bezruče. Inscenátoři nový titul avizují jako "paralyzující thriller". Po premiéře je jasné, že inscenace nabízí skvělý divácký zážitek a životní role oběma hlavním protagonistům Sylvii Krupanské a Lukáši Melníkovi, kteří odvádějí mistrovské výkony.

Jeden z nejvýraznějších talentů české literatury 20. století Jaroslav Havlíček už mnohokrát poskytl námět pro filmové dílo, jeho mistrovský psychologický horor Neviditelný se dočkal hned dvou vynikajících filmových adaptací a známý je také úspěch Herzových Petrolejových lamp, přestože se k publiku dostaly v cenzurované a v komunisty upravené verzi tak, jak to režisér původně nezamýšlel.

Divadelní úprava Martina Velíška a potažmo Ivana Rajmonta vychází z románové předlohy, jejíhož vydání se Havlíček nedomohl, protože zemřel na vyčerpání v roce 1943. Nutno podotknout, že život samotného spisovatele by vydal na hutné psychologické drama balancující na hraně povinností úředníka a vášnivě posedlosti spisovatele příběhů, krčícího se po nocích při svitu petrolejek. Jaké to je psát za kmitavého plamene starodávné lampy, se sice diváci v Divadle Petra Bezruče nedovědí, přesto jim inscenace Martina Františáka nabídne silný zážitek. Nečekejte ovšem nic pro mladistvé publikum, byť by k tomu podivný podtitul se senzační příchutí mohl svádět. Naštěstí tomu tak není!

Vůně dřeva, korálky rozbíhající se po nakloněné ploše, masky čertů, naléhavá hudba, bohaté expresivní herectví, zdařilá evokace maloměsta na přelomu století, kdy se na obzoru vznáší balón nebo svítí nejnovější hit – elektrická žárovka, to jsou drobnosti, které dotvářejí věrohodný kolorit a sugestivní atmosféru Františákovy inscenace. Scéna je jednoduchá a přitom zásadní, šikmá dřevěná podlaha, trojice futer, vlevo postel, napravo gauč, nebo naopak – v nakloněné rovině se skrývá komentář k celému statku, na němž se náš tragický příběh odehrává. Hraní střídavě po stranách a střed jako náměstí, hřbitov nebo právě všeobsažný dvorek s latrínou jsou velkorysé, téměř v širokoúhlém podání.

Nechybí ani molo, kde se obvykle na koncertech proměňují velké pěvecké hvězdy, tady jsou to mistrovské herecké výkony. Inscenace nabízí hlavním protagonistům Sylvii Krupanské a Lukáši Melníkovi životní role. Postava Štěpky, tak trochu naivní i předčasně vyspělé dívky přerůstající vesnickou omezenost, ale postrádající nadprůměrný důvtip, sedne Krupanské daleko lépe než předchozí extravagantní dívky nebo komické etudy. Ostře řezané rysy i původ jí přímo předurčují o ovládnutí této postavy ironickou směsí tragikomičnosti. Lukáš Melník hraje další expresivní šarádu, která je inverzí jeho nezapomenutelného Bezruče. Ovšem tentokrát to místo rukou jsou nohy, které mu vypovědí poslušnost.

Ale není třeba předbíhat. Františákovy Petrolejové lampy mají pozvolnou gradaci a tam, kde se většinou zasekne druhé půle inscenace po oddechové přestávce, se naopak ještě dále přitvrzuje. Drama stoupá a dostává omamné kontury díky magickým prostředkům. Na scéně například nechybí postavy ve věrohodných maskách čertů, kteří po šikmých prknech podlahy vrhají skotačící korálky. Z knihy zatuchlého intelektuála se vyvalí mračna prachu, až se herci i s publikem mohou zalknout, a dveře do hrobky, do jakéhosi podsvětí se ztotožňují s poklopem místní žumpy. Na dveře latríny se pak křídou zapisují ti, kteří už do této jiné dimenze vlastní existence vstoupili.

Vrcholnými momenty jsou atmosférické drobnosti, které ale zdařile vykreslují rozpoložení postav, například roztáčení gramofonu, když je Štěpka požádána Pavlem Malinou o ruku. V jedné chvíli je to gesto zastírající rozpaky a pak, když přijde otec Štěpky, stává se jeho roztáčení kliky gramofonu výmluvným gestem nesouhlasu. Dalšími vrcholnými momenty jsou strhující scény s nemocným syfilitem Malinou, kdy jej Lukáš Melník v expresionistické souhře dává do roviny s filmovým Petrem Čepkem, ale pořád zůstává svůj – maluje na zdi i na jevišti svůj vlastní obraz expresionistického Křiku a navazuje třeba už na zmíněnou bezručovskou expresivitu z jiné Františákovy inscenace. Skvělá je hudba Nikose Engonidise, využívající klasické nástroje, jako jsou třeba tklivé a expresivní housle. Co se týká výtek – tak hlavně, všechny petrolejky jsou elektrické, místo fazolí se po pódiu kutálejí syntetické korále.

Pokud měl někdo někdy náhodou pocit, že je Jaroslav Havlíček poněkud upozaděným čítankovým autorem, tady jej Martin Františák se svými spoluhráči hravě přesvědčí o opaku. Pro něj je skvělou příležitostí k zapojení celé škály expresivních prostředků, což už v Havlíčkovi dříve objevili právě filmoví tvůrci jako Juraj Herz nebo Jiří Svoboda. Teď je tomu vlastně i na divadle. A navíc Divadlo Petra Bezruče má vedle strýčka Váni už druhou skvělou inscenaci, kde se řeší otázka existence naší minulosti, protože nejen naši rodičové začínali na statku, ještě než se na Ostravsku začalo těžit uhlí. A u Františákovy inscenace nelze opomenout důležitý fakt – že Ostrava, to byl taky kdysi jeden velký statek, na kterém vyrůstali bratři Karel a Petr Čepkovi, statek, jehož minulost, stejně jako minulost města jsou systematicky likvidovány. Naštěstí Petrolejové lampy ukazují opak, už jen tím, že druhý z bratrů Karel symbolicky ztvárňuje roli starého statkáře. Kdo neviděl, neměl by vynechat, a to nejen milovníci divadla.

Martin Jiroušek / Ostravan.cz / 1. března 2014

Silná zář Petrolejových lamp bolestivě spaluje duši

Bezruči uvedli další premiéru. Po výborném Čechovově Strýčku Váňovi zalovili v našich luzích a hájích a sáhli po psychologickém románu Jaroslava Havlíčka Petrolejové lampy, resp. jeho dramatině z pera Martina Velíška a Ivana Rajmonta. Režie se chopil Martin Františák, který zde dříve působil jako umělecký šéf. Návrat to byl vsutku povedený.

Na první pohled upoutá divákovy oko nakloněná – jinak nepřestylizovaná, až šedivě jednoduchá – scéna lemovaná nesměle zářícími elektrickými „petrolejovými“ lampami. Hýří však zdánlivými drobnostmi, které zážitek z inscenace posouvají ještě výše. Ať se jedná o dřevěnou stěnu, na níž jsou s postupným vývojem dopisovány jména zemřelých postav, nebo s tím související zpracování hrobu, který je ztvárněn prostým poklopem nacházejícím se kdesi uprostřed nahnutého jeviště.

Podmanivé a určitým způsobem zvráceně čarokrásné dramatické obrazy pak na něm připomínají šachovou partii skutečných mistrů. Partii, jejíž pozvolnější (ale zdaleka ne nudící) zahájení přináší seznámení s celou paletou figur maloměstské Jilemnice. Jednou z nich je i Štěpka (Sylvie Krupanská), nepříliš vzhledná a na první pohled vyspěle působící a s nadhledem život beroucí, ale zároveň po lásce a dětech prahnoucí dcera ctěného a dostatečně majetkem zaopatřeného stavitele Kiliána (Norbet Lichý). To sedlácká rodina Malinů z Vejrychovska žije v permanentní existenční nejistotě, do které se dostala vinou zhýralého pábitele Pavla (Lukáš Melník), který se vrací na rodnou hroudu z vojny, kde se mu podařilo nasekat dluhy. Ten přichází s nápadem na obchod, který je zdánlivě výhodný pro všechny – uzavření sňatku se Štěpkou, který je i přes počáteční odmítání otce vyvolené rázem na spadnutí.

Pomyslná šachovnice se rázem vyliďňuje. Pěšáci vyklízí pole, aby se navraceli spíše sporadicky a ponechali tak dostatek prostoru ústřední dvojici. Inscenace neskutečně graduje, zarývá se pod kůži, těžkne, houstne a s dříve alespoň v troškách dávkovaným humorem šetří jako pacifista municí. A podobně i Štěpčiny sny ztrácí na vzletnosti a barvě, aby nově nabývaly temně kalných kontur. Náraz na tvrdou plochu neidealizované reality je tvrdý. Pavel si z války nepřivezl jen dobře padnoucí armádní kabátek a hromadu dluhů, ale i něco daleko horšího – syfilis. Jeho stav se zhoršuje, přichází částečná paralýza i postupné vypařování racionálního uvažování, stupňuje se agresivita vůči choti... šílenství je hned za kopcem. Změna bolí.

A přerod Štěpky z dívky ve vyzrálou a přívalem neštěstí zocelenou ženu, který končí odvezením manžela do léčebny, je bolestivý. Stejně tak je i neuvěřitelně sugestivní. Vděčit za to můžeme Sylvii Krupanské a Lukáši Melníkovi, jejichž velkolepé výkony jednoznačně spadají do přední herecké extratřídy – od prvního tahu až do závěrečného katarzního šachu matu. Svit petrolejových lamp v Bezruči je opravdu silný.

Adam Stavárek / Sokolska33.cz / 4. března 2014